

Śródka, Andrzej

Wspomnienia pośmiertne : Stanisław Józef Thugutt (1862-1956)

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 46, 287-290

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Towarzystwa Naukowego Warszawskiego od roku 1948. Zmarł w Warszawie 15. IV. 1955.

Andrzej Śródka

STANISŁAW JÓZEF THUGUTT /1862-1956/

Stanisław Józef Thugutt urodził się w Kaliszu 12.V. 1862 w rodzinie aptekarza, Stanisława Antoniego i Ludwiki z Rydeckich. Po wczesnej śmierci ojca wychowywał się w bardzo ciężkich warunkach materialnych, jednak dzięki znacznej pomocy matki ukończył gimnazjum w Warszawie i wstąpił na studia krystalograficzne w Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim. Zmiana głównych zainteresowań w kierunku chemii rolnej skierowała go w roku 1882 na studia u J. Lemberga w uniwersytecie w Dorpacie. Stopień kandydata chemii rolnej uzyskał tamże w r. 1886 na podstawie rozprawy "O nowym drugim alkaloidzie rośliny *Lobelia inflata*". Pierwszą głośną pracę Thugutta była jednak "Mineralogischen Studien" /1891/, w której badał połączenia glinokrzemianu sodowego z innymi solami sodu, wykazał istnienie związków metamerycznych w grupie sodalitowej i opisał nową metodę otrzymywania kaolinu.

Od roku 1892 pracował jako asystent Katedry Mineralogii i Geologii uniwersytetu w Dorpacie; w r. 1894 otrzymał stopień doktora chemii na podstawie pracy "W sprawie ustroju chemicznego pewnych glinokrzemianów" i docenta chemii rolnej

tej uczelni. Z powodu trudności finansowych przerwał jednak dalszą pracę i wyjechał do swego majątku w Sierdżicach, który zresztą w roku 1906 rozparcelował między tamtejszych chłopów. Warunki do pracy naukowej musiały być tam szczególnie dobre, gdyż rozpoczął i rozwinął wówczas badania, polegające na poddawaniu krzemianów działaniu rozcieńczonych roztworów o temperaturze 200°C. Stwierdził dzięki temu wielką trwałość pewnych grup atomów, które łącząc się ze sobą w różnych przemianach, same nie ulegają zmianom. Grupy te nazwał rodnikami, a podstawowe wnioski tych badań można uważać za pierwszą naukową teorię budowy krzemianów /ograniczoną jednak do skaleniowców i zeolitów/. W dalszych badaniach opisał Thugutt nowo odkryty minerał zeagonit i przedstawił jego trójczłonowy wzór chemiczny oraz ustalił wzór chemiczny nefelinu.

W roku 1904 objął kierownictwo prywatnej Pracowni Mineralogicznej w Warszawie, przejętej w 1908 przez Towarzystwo Naukowe Warszawskie /prowadził ją do roku 1935/, a w r. 1915 objął z tytułem profesora nadzwyczajnego Katedrę Mineralogii Uniwersytetu Warszawskiego /profesorem zwyczajnym był od r. 1919/; pełnił przy tym funkcję prorektora /1918/19 i 1920/21/ i rektora uczelni /1919/20/. Na emeryturę przeszedł w roku 1935 z tytułem profesora honorowego. Ten okres pracy Thugutta obfitował w wybitne osiągnięcia naukowe, jak podanie analizy systematycznej zeolitów, odkrycie nowych minerałów, definitywne wyjaśnienie powstawania diamentu, wykazanie hydro-

termicznego pochodzenia pegmatytów, stwierdzenie za pomocą metod mikrochemicznych, że hydronefelit nie jest samodzielnym minerałem, lecz mieszaniną kilku minerałów oraz wykonanie szczegółowych badań w tym zakresie nad itnerytem, skolo-psytem, lintonitem, fareolitem, galaktytem i zebachitem.

Po zakończeniu II wojny światowej pracował w Zakładzie Mineralogii Uniwersytetu Jagiellońskiego, organizując tu w r. 1948 Pracownię Ultramikroskopową. Badania prowadził do końca życia, o czym świadczą prace: "Fillipsyty, ich ustrój i pochodzenie" z roku 1946, w której opisał budowę tych minerałów i ich bliskie pokrewieństwo strukturalne z nefelinem oraz opracował skomplikowane powłoki elektronowe rdzeni nefelinu, a także wydane w 96 roku życia "The Constitution of Some Alumino-Silicates in the Light of Roentgenographic Studies" /1956/.

Był autorem ok. 210 prac z zakresu teoretycznej i eksperymentalnej mineralogii chemicznej. Należał do czołowych europejskich uczonych w tym zakresie; miał też poważne osiągnięcia jako organizator nauki i redaktor. Dzięki swym zabiegom podczas pełnienia funkcji prorektora i rektora Uniwersytetu Warszawskiego pozyskał dla uczelni tej miary uczonych, co Leon Petrażycki, Stefan Pieńkowski i Wiktor Lampe. W roku 1932 współorganizował Towarzystwo Muzeum Ziemi w Warszawie. W latach 1925-1947 redagował założone przez siebie "Archiwum Mineralogiczne".

Od roku 1908 był kolejno członkiem wybranym, rzeczywistym i czynnym Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, a od roku 1929 jego członkiem zwyczajnym; w latach 1916-1925 i 1928-1946 był przewodniczącym Wydziału III Towarzystwa. W roku 1913 został członkiem korespondentem Akademii Umiejętności w Krakowie, a w r. 1921 członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności. Od roku 1932 był członkiem czynnym Towarzystwa Naukowego we Lwowie, od r. 1902 członkiem tytularnym Polskiej Akademii Nauk. Był też członkiem Kolumbijskiej Akademii Nauk oraz Niemieckich Towarzystw - Chemicznego i Mineralogicznego. W r. 1929 został doktorem honoris causa uniwersytetu w Tartu.

Thugutt był odznaczony Francuskimi Palmami Akademickimi /1923/, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski /1924/, Złotym Krzyżem Zasługi /1954/ i Medalem X-lecia Polski Ludowej /1955/. Został wyróżniony nagrodą naukową m. st. Warszawy /1933/, nagrodą Wydziału III PAU za wspomnianą pracę o fillipsytach /1947/ i nagrodą państwową II st. za dorobek naukowy w dziedzinie mineralogii /1951/.

Profesor Stanisław Józef Thugutt zmarł w Krakowie 27. XII. 1956.

Andrzej Śródka